

การเมืองของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร

อัลมาส เกิดทรัพย์^{1,*}, นิพนธ์ โชะเฮง², ณัฐพงศ์ บุญเหลือ³, เกรียงชัย ปิงประวัติ⁴

^{1,2,3,4} คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Received: 3 July 2023

Revised: 31 October 2023

Accepted: 22 December 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดกลุ่มเกษตรกร (2) เครือข่ายทางการเมืองของกลุ่มเกษตรกร และ (3) การเมืองของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกกลุ่มจำนวน 17 คน และการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ผลการวิจัยประกอบด้วย ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองตะวันออกกรุงเทพมหานคร ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รายได้ที่ลดลง ครัวเรือนขาดสภาพคล่อง ต้นทุนปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้นแต่ราคาผลผลิตตกต่ำ จึงเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด (2) การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภายใต้การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล และ (3) การพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในขณะที่เครือข่ายทางการเมืองของกลุ่มเกษตรกรมีลักษณะเป็นการรวมตัวกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เครือข่ายที่เป็นทางการเป็นผลจากการดำเนินการภายใต้กฎเกณฑ์และระเบียบของหน่วยงานเขตซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มจะเป็นตามข้อกำหนดและการเข้ามาสนับสนุนโครงการของเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้การเมืองของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกกรุงเทพมหานครเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชนหมู่บ้านจัดสรรพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม การรวมกลุ่มเกษตรกรมิได้เกิดจากการริเริ่มของเกษตรกรเองแต่เกิดขึ้นเพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น การอยู่รอดร่วมกับการผลักดันและสนับสนุนของสำนักงานการเกษตรพื้นที่เขต 1 กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และสำนักงานเขตของกรุงเทพมหานครซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบภายใต้การขับเคลื่อนตามนโยบายและโครงการของรัฐบาล อาทิ โครงการเกษตรกรรมแปลงใหญ่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเงื่อนไขที่กลุ่มเกษตรกรดำเนินการตามข้อกำหนดของรัฐบาลและส่วนราชการชี้ให้เห็นการใช้การเมืองเป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งโครงการและงบประมาณจากหน่วยงานรัฐอันเป็นเป้าหมายหลักในการรวมกลุ่ม

คำสำคัญ: สภาพการเมือง เครือข่ายทางการเมือง เกษตรกร

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: pet_lovely@hotmail.com

Politics of Agriculturalist Groups in the Eastern Suburban Areas of Bangkok Metropolis

Allamas Kerdap^{1,*}, Nipon Soheng², Nattapong Boonlue³, Kriangchai Pungprawat⁴

^{1,2,3,4} Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

Received: 3 July 2023

Revised: 31 October 2023

Accepted: 22 December 2023

Abstract

This research aims to study (1) factors affecting the emergence of farmer groups, (2) the political networks of farmer groups, and (3) the politics of farmer groups in the eastern suburbs of Bangkok using analytical research. The qualitative research consisted of in-depth interviews with 17 farmer group leaders and group members and document data analysis. The results of the research include factors affecting the emergence of farmer groups in the eastern suburbs of Bangkok, including (1) economic factors in terms of decreased income, lack of liquidity for households, and higher input costs but lower output prices, thus being an adjustment for survival, (2) support from government agencies in areas under operation according to government policy, and (3) economic development of farmer groups to gain strength, especially the establishment of community enterprise groups. Both formal and informal gatherings characterize the political networks of farmer groups. Formal networks result from operations under the rules and regulations of the district authority responsible for the area. The group's activities will be following the rules and the staff's project support. The politics of agricultural groups in the eastern suburbs of Bangkok result from transforming agricultural areas into housing development communities and the community economy into an industrial economy. The integration of farmer groups is not the result of the farmers' initiative. Still, it arises mainly because of economic benefits such as survival together with the encouragement and support of the Agricultural Office Area 1, Department of Agricultural Extension and Cooperatives, Ministry of Agriculture and Cooperatives, and the Bangkok District Office, which has responsibilities under the driving force of government policies and projects such as large plot farmer project of community enterprise group. The conditions for agricultural groups to operate according to the requirements of the government and government agencies indicate the use of politics as a tool for negotiating to obtain projects and budgets from government agencies, which is the primary goal of grouping together.

Key words: Political Environments, Political Network, Farmer

* Corresponding Author; E-mail: pet_lovely@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ประกอบไปด้วย เขตสะพานสูง เขตคันนายาว เขตบึงกุ่ม เขตบางกะปิ เขตประเวศ เขตลาดกระบัง เขตมีนบุรี เขตหนองจอก และเขตคลองสามวา ในปัจจุบันนี้มีพื้นที่ที่ยังคงมีการทำเกษตรโดยเฉพาะการทำนาเป็นส่วนใหญ่ ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมที่มีการสืบทอดจากรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ในขณะที่อาชีพการเกษตรอื่น ๆ ที่ยังคงมีอยู่ ได้แก่ การปลูกผัก การทำแปลงนาหญ้า การเลี้ยงปลาเศรษฐกิจ และการเลี้ยงสัตว์ อาทิ การเลี้ยงแพะ และการเลี้ยงวัว ทั้งนี้การเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานครทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองส่งผลต่อพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพฯ ที่แปรสภาพเป็นชุมชนเมืองใหม่โดยบางส่วนของพื้นที่ได้กลายเป็นหมู่บ้านจัดสรร ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ตลาด ตึกและอาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่การเกษตรจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก พร้อม ๆ คนในพื้นที่ขายที่ดินแปลงใหญ่ที่เป็นทรัพย์สินของครอบครัวให้แก่รายทุนในเมืองและกลายเป็นเพียงผู้เช่าที่ดินทำการเกษตร ทั้งการทำนา ปลูกผัก การเลี้ยงปลาหรือแม้แต่ที่อยู่อาศัย ในบรรดาทั้งสามเขต เขตหนองจอกมีพื้นที่รวม 236.261 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 1/7 เนื้อที่รวมของกรุงเทพมหานคร แต่ยังคงเป็นที่ที่ใช้สำหรับทำเกษตรมากที่สุดมากถึงร้อยละ 65.71 ขณะที่พื้นที่ที่อยู่อาศัยและพาณิชย์ ร้อยละ 26.25 (สำนักงานเขตหนองจอก) สำหรับเขตคลองสามวา มีพื้นที่รวม 110.686 ตารางกิโลเมตร ขณะที่เขตมีนบุรีประกอบด้วย 2 แขวง หากแต่มีเพียงคลองแสนแสบเท่านั้นที่ยังเป็นที่เกษตรโดยคิดเป็นร้อยละ 52.65 ของแขวงคลองแสนแสบ (Nong Chok District Office, 2022)

การเปลี่ยนแปลงต่อวิถีและการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชานเมืองตะวันออกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การดำรงอยู่ของชาวนาโดยส่วนใหญ่ได้แปรสภาพเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ในขณะที่มิติความเป็นชุมชนแบบพึ่งพาระหว่างคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก สำหรับภาครัฐทั้งในระดับรัฐบาลและหน่วยการปกครองในพื้นที่ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ได้มีการกำหนดนโยบายและการดำเนินโครงการสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรรวมถึงการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ชุมชนได้มีขีดความสามารถสำหรับปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเน้นการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาความเข้มแข็งและสร้างความร่วมมือทั้งภายในกลุ่มและเครือข่ายระหว่างกลุ่ม

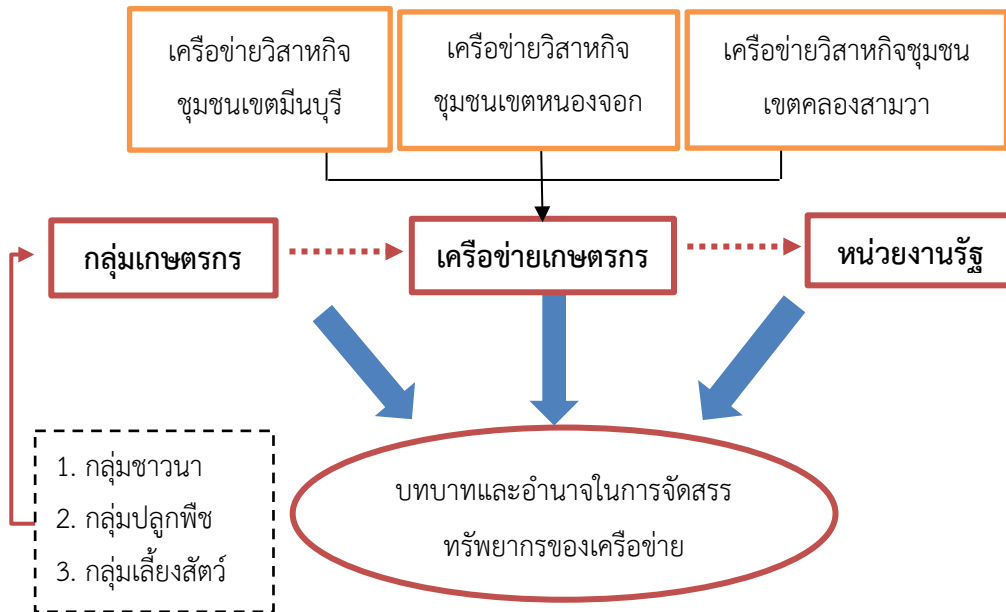
การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานครมีทั้งประเภทที่เกิดขึ้นโดยการตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มจากบรรดาสมาชิกเกษตรกรในชุมชนและพื้นที่ และการเกิดขึ้นโดยการผลักดันและสนับสนุนของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งการเกิดขึ้นจากทั้งบทบาทของตัวเกษตรกรเองและนโยบายของรัฐมีผลต่อความแตกต่างต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม กรณีดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นการเมืองของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมที่หน่วยงานของรัฐในพื้นที่และระดับชาติดำเนินการจัดให้มีขึ้น ทำให้ได้มาซึ่งโครงการ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องจักรกล รวมถึงบุคลากรภาครัฐในการเข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของเกษตรกร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดกลุ่มเกษตรกรพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาเครือข่ายทางการเมืองของกลุ่มเกษตรกรพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาการเมืองของกลุ่มเกษตรกรพื้นที่ชานเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกร การเมืองภาคประชาชน การกระจายอำนาจในการจัดสรรทรัพยากร จึงกำหนดกรอบการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้และการขับเคลื่อนของกลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคม การเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ในแนวคิดที่ว่าด้วยเครือข่ายสังคมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนได้อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับการขับเคลื่อนของกลุ่มประชาชนโดยเป็นผลจากความพยายามในการต่อสู้ด้านผลประโยชน์ซึ่งเป็นสิทธิทางการเมืองที่มีความชอบธรรมผ่านการใช้อำนาจของตนที่มีอยู่นั่นคืออำนาจการลงคะแนนเสียง ทั้งนี้วิถีชีวิตของคนชุมชนท้องถิ่นภายใต้แนวคิดชุมชนพึ่งตนเองทำให้เกิดจิตสำนึกชุมชนนำมาสู่ความเข้มแข็งเป็นการขับเคลื่อนภายในและเชื่อมโยงสู่สังคม เป็นขบวนการทางสังคมที่ท้าทายรัฐหรือตลาดแต่ไม่ปฏิวัติรัฐแต่ละความสำคัญของการพึ่งพารัฐ Puangngam (2010) และ Pintoptaeng and Bunchai (2003) แนวคิดประชาสังคมได้รับการนำมาอธิบายถึงเครือข่ายของกลุ่มชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรม มีการเคลื่อนไหวระหว่างรัฐกับปัจเจกชนหลักการของประชาสังคมประกอบด้วย แนวคิดที่ไม่ยอมให้รัฐครอบงำและบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและให้ความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ต้องสามารถกำกับควบคุมและคัดค้านรัฐได้ตามสมควร และปฏิเสธแนวคิดรัฐนิยม และแนวคิดที่เน้นบทบาทของประชาชนควบคู่ไปกับรัฐ คือไม่ได้ต่อต้านการมีรัฐ แต่มองว่ารัฐจะต้องมีบทบาทที่จำกัด และประชาชนซึ่งรวมกลุ่มกันเป็นประชาคมมีบทบาทมากขึ้นในด้านต่างๆ บทบาทของประชาชนมีการรวมตัวเรียกร้องผ่านยุทธวิธีต่าง ๆ เกิดจากรัฐละเลยไม่ใส่ใจแก้ไขปัญหา Prasertkul (2005) และประชาชนปฏิบัติการท้าทายเปิดพื้นที่สาธารณะสร้างเครือข่ายโดยการเคลื่อนไหวดังกล่าวนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ (Gramsci, 1971)

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ประกอบด้วย (1) ผู้นำกลุ่มเกษตรกร (2) สมาชิกกลุ่มเกษตรกร รวม 17 คน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัย ได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์ (2) แบบบันทึก และ (3) แบบสังเกต โดยในการสัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกกลุ่ม ส่วนแบบบันทึกใช้บันทึกข้อมูลจากเอกสาร และแบบสังเกตใช้สำหรับบันทึกผลการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง สำหรับเอกสารประกอบด้วย เอกสารรายงานประจำของสำนักงานเขต มีนบุรี เขตคลองสามวา เขตหนองจอก เอกสารนโยบายและโครงการของรัฐบาลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนและส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร ส่วนการดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกเอกสาร และแบบสังเกต ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองตะวันออกกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย (1) ปัจจัยเศรษฐกิจ การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภายใต้การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล และความต้องการในการพัฒนาคุณภาพผลผลิต การเพิ่มรายได้ ลดต้นทุนการผลิต สำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นผลกระทบจากรูปแบบการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการแปรสภาพเป็นชุมชนเมือง ขณะเดียวกันปัญหารายได้ของกลุ่มเกษตรกรลดลง คราวเรือนขาดสภาพ การรวมกลุ่มจึงเกิดขึ้นจากการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของตน (2) การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ภายใต้การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล และ (3) การพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรทำให้มีความเข้มแข็ง อาทิ วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ กิจกรรมการซื้อ ขายผลผลิต การทำนา ทำสวน การเลี้ยงสัตว์ สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรในพื้นที่ในปัจจุบัน

ในพื้นที่เขตมีนบุรีมีสัดส่วนพื้นที่การเกษตรลดน้อยลงมากที่สุด โดยเฉพาะอาชีพทำนาที่เหลือน้อยมารวมถึงอาชีพการปลูกผลไม้ ขณะที่เขตคลองสามวาและเขตหนองจอกก็ลดลงเช่นเดียว ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน กล่าวคือที่ดินที่ถูกใช้ทำนาและทำสวนแปรสภาพเป็นหมู่บ้านจัดสรรทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ขณะที่อาชีพการเกษตรที่ยึดเป็นอาชีพหลักอย่างเดียวได้แปรเปลี่ยนเป็นการมีประกอบอาชีพแบบผสมการรับจ้างทั่วไป ทั้งการรับจ้างในฐานะอาชีพช่างไม้ ช่างสร้างบ้าน ช่างปูน ช่างตัดหญ้า ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ขับแท็กซี่ และการเป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยตามหมู่บ้านจัดสรร เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลกระทบจากปัจจัยทาง

เศรษฐกิจที่ค่าครองชีพหรือรายจ่ายครัวเรือนเพิ่มสูงมากขึ้น การรวมกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ทั้งสามเขตเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการดำเนินการรับมือกับอาชีพและรายได้ของตนเอง

2. เครือข่ายกลุ่มเกษตรกร มีลักษณะเป็นการรวมตัวกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เครือข่ายที่เป็นทางการเป็นผลจากการดำเนินการภายใต้กฎเกณฑ์และระเบียบของหน่วยงานเขตซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มจะเป็นตามข้อกำหนดและการเข้ามาสนับสนุนโครงการของเจ้าหน้าที่ ดังปรากฏในคำอธิบายดังนี้

“การรวมกลุ่มของเกษตรกรแขวงแสนสแปได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ฯ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านตาลเดี่ยว กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผลิตภัณฑ์เรือใบไม้ฉำฉา กลุ่มแม่บ้านฉัตรหลวง กลุ่มแม่บ้านประจักษ์ศิลปาคม กลุ่มแม่บ้านสุภาลัย 4 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสร้างสรรค์ส่งเสริมอาชีพ ทั้งด้านเศรษฐกิจของแขวงแสนสแป ประชากรที่เป็นคนแขวงแสนสแปดั้งเดิมหรือคนพื้นที่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 25.00 ของครัวเรือนทั้งหมด มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 10.00 ไร่ต่อครัวเรือนและมีแรงงานภาคเกษตรเฉลี่ย 2 คนต่อครัวเรือน...” (สมชาย เจ๊ะมะทะหมัด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2566)

ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่สามเมืองตะวันออกกรุงเทพมหานครที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและเข้าร่วมโครงการของหน่วยรัฐในพื้นที่ในปัจจุบันที่ยังคงดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องมีเพียง 11 กลุ่มที่มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนและไม่เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นการเกิดขึ้นในรูปของการทำเดี่ยวในพื้นที่เขตมินบุรี คลองสามวาและหนองจอก

กลุ่มเครือข่ายเกษตรกร	ลักษณะการเกษตร
1. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่หญ้าปูนนาม แขวงแสนสแป เขตมินบุรี	ปลูกหญ้า
2. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ปลูกข้าว แขวงคลองสิบสอง เขตหนองจอก	ทำนา
3. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ข้าว แขวงคูฝั่งเหนือ เขตหนองจอก	ทำนา
4. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ข้าว แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก	ทำนา
5. วิสาหกิจชุมชนคนทำข้าวและไร่นาสวนผสม ม.6 ก้าวหน้า แขวงคลองสิบสอง เขตหนองจอก	ไร่นาสวนผสม
6. วิสาหกิจชุมชนแผ่นดินทองบิตาย่าตุลฮิเตยยะห์แปรรูปข้าว หนองจอก	เน้นการแปรรูปผลผลิตข้าว
7. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ข้าว แขวงสามวาตะวันออก เขตคลองสามวา	ทำนา
8. วิสาหกิจชุมชนฟาร์มแพะ แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก	การเลี้ยงแพะ
9. วิสาหกิจชุมชนโกกพื้นเมือง 4.0 แขวงทรายทองดิน เขตคลองสามวา	การเลี้ยงไก่สวยงาม
10. วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ข้าว แขวงสามวาตะวันออก เขตคลองสามวา	ทำนา
11. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านปรีชาดี แขวงคลองแสนสแป เขตมินบุรี	แปรรูปสมุนไพร

ที่มา: ข้อมูลสำนักงานเกษตรพื้นที่ 1 รายชื่อวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและพืชทั้งเขตมินบุรี เขตหนองจอก และเขตคลองสามวา

บทบาทของกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวนี้เกิดขึ้นและยังคงดำเนินกิจกรรมอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ กล่าวคือ ประการแรก ตัวผู้นำและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกร ประการที่สอง บทบาทของหน่วยงานรัฐใน

การริเริ่ม จัดทำโครงการ สนับสนุนงบประมาณ และขอความร่วมมือจากผู้นำและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ (Nong Chok District Office, 2022; Minburi District Office, 2022; Khlong Sam Wa District Office, 2022)

ทั้งนี้ตัวผู้นำมีบทบาทในการนำทั้งในระดับภาวะผู้นำปฏิบัติและความคิด การนำเสนอต่อสมาชิก การประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐ การนำในการปฏิบัติ และการตัดสินใจ โดยภาวะผู้นำทางความคิดและปฏิบัติทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อทิศทางของกลุ่มว่าสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้หรือไม่อย่างไรผ่านการระดมความคิด การปรึกษาหารือทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในขณะที่การประสานเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผลจากการมีภาวะผู้นำหรือบุคลิกการเป็นผู้นำที่สามารถทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินโครงการทั้งในด้านงบประมาณ เครื่องมือและอุปกรณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อมั่นและไว้วางใจจากเจ้าหน้าที่รัฐในการเข้ามาขับเคลื่อนโครงการด้านการเกษตรในพื้นที่

สำหรับสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรในแต่ละกลุ่มจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ และร่วมปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรจะมีความเข้มแข็งมากหรือน้อยบรรดาสมาชิกของกลุ่มจำเป็นต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเกษตรผ่านกลุ่ม หากไม่แล้วในระยะยาวย่อมมีผลโดยตรงต่อความอ่อนแอและนำไปสู่การล่มสลายของกลุ่มในที่สุด

ในบรรดากลุ่มเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวนี้ กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ปลูกข้าวที่อยู่ในพื้นที่เขตหนองจอกนับว่าเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ต่อเนื่องมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เขตมีนบุรีและเขตคลองสามวา ทั้งนี้มาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือสภาพของพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยเขตหนองจอกลักษณะส่วนใหญ่ของพื้นที่ยังคงเป็นพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะแปลงนาข้าว ซึ่งกลุ่มเกษตรกรมีพื้นฐานความสัมพันธ์ในการประกอบอาชีพ กล่าวคือมีความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกันมายาวนานแม้ว่าอาจมีความแตกต่างในด้านศาสนาต่างกันก็ตาม

ในด้านเครือข่ายเกษตรกรที่ไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างคนที่เป็สมาชิกกลุ่มกับบุคคลที่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ในการปรึกษาหารือการตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมด้านการเพาะปลูก การใส่ปุ๋ย เครื่องจักร แรงงาน และการขายผลผลิต ทั้งนี้เป็นความสัมพันธ์ในฐานะของคนในพื้นที่ที่รู้จักและคุ้นเคย หากแต่การไม่เป็นสมาชิกเกิดจากการความต้องการอิสระต่อทางเลือกในการที่จะดำเนินกิจกรรมที่ไม่ต้องการอยู่ข้อกำหนดที่เกิดจากการตกลงร่วมในฐานะสมาชิกเครือข่ายเกษตรกร อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสัดส่วนเกษตรกรที่เป็นอิสระไม่ร่วมสังกัดกลุ่มนั้นน้อยมาก

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรแต่ละกลุ่มนั้นพบว่าในทางปฏิบัติการเชื่อมโยงในลักษณะของความเป็นเครือข่ายที่เป็นทางการเพื่อทำงานขับเคลื่อนผลประโยชน์ของกลุ่มเกษตรกรร่วมกันนั้นมิได้ปรากฏอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด กล่าวคือมิได้มีการทำความร่วมมือหรือข้อตกลงร่วมในการขับเคลื่อนเป้าหมายหรือกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรร่วมกัน หากแต่ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายโดยทั้งหมดเป็นไปในลักษณะไม่เป็นทางการทั้งสิ้น การเชื่อมเครือข่ายโดยส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก การใส่ปุ๋ย การฉีดยาฆ่าแมลง การเก็บเกี่ยวและขายผลผลิต แต่อย่างไรก็ตามก็ได้นำไปสู่การสร้างอำนาจการต่อรองผลประโยชน์ในเชิงนโยบายต่อรัฐบาลหรือแม้กระทั่งในหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแล สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มแต่อย่างใด

3. การเมืองของกลุ่มเกษตรกรชาวนาเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชนหมู่บ้านใหม่พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม การรวมกลุ่มเกษตรกรเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อการอยู่รอดของตน มิได้ริเริ่มจากกลุ่มสมาชิก

หากแต่เกิดขึ้นโดยการผลักดันและสนับสนุนของหน่วยงานเขต กรุงเทพมหานครซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบภายใต้การขับเคลื่อนตามนโยบายและโครงการของรัฐบาล อาทิ โครงการเกษตรกรรมแปลงใหญ่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เงื่อนไขที่กลุ่มเกษตรกรดำเนินการตามข้อกำหนดของรัฐบาลและส่วนราชการชี้ให้เห็นการใช้การเมืองเป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งโครงการและงบประมาณ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากการเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมนั้นกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรแต่ละกลุ่มล้วนแล้วแต่ได้รับการผลักดันและสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ของชุมชน มิได้เกิดการจัดตั้งโดยปราศจากการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่รัฐแต่อย่างใด การรวมตัวของเกษตรกรทั้งในรูปแบบวิสาหกิจแปลงใหญ่ กลุ่มเครือข่ายนาห้วย กลุ่มเลี้ยงแพ กลุ่มแม่บ้านจึงวางอยู่บ้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการได้มาซึ่งการสนับสนุนงบประมาณและการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐทั้งในการได้มาซึ่งนโยบายโครงการ แผนงาน งบประมาณ บุคลากรสนับสนุน เครื่องจักรกล การลดต้นทุนปัจจัยการเพาะปลูก และการสนับสนุนด้านการขายผลผลิตหรือการตลาดมารองรับ

ในแง่นี้ชี้ให้เห็นว่ากรอบกติกาอันว่าด้วยเงื่อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่จึงวางอยู่บนฐานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกร นั่นคือรายได้จากการขายผลผลิตที่คุ้มต้นทุนหรือได้สัดส่วนที่อย่างน้อยที่สุดไม่ขาดทุนจนนำไปสู่การเกิดหนี้สินของเกษตรกรเนื่องจากไม่สามารถนำเงินมาชำระได้ด้วยเหตุปัจจัยจากผลผลิตการเกษตรตกต่ำ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการเกิดกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรได้นำไปสู่พลังในการต่อรองที่สามารถทำให้กลุ่มเกษตรกรและสมาชิกได้รับผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sirichai (1995) เรื่อง การสูญเสียที่ดินและการตอบสนอง ด้านอาชีพของชาวนาศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง พบว่าการชาวนาต้องสูญเสียที่ดินทำกินไปใน ขณะที่ยังคงภาระหนี้ที่ในครอบครัวเหมือนเดิม ทำให้ชาวนาต้องแสวงหากลยุทธ์ในการพัฒนาอาชีพเพื่อให้สามารถปรับตัวเพื่อจะดำรงชีวิตได้ กลยุทธ์ที่นำมาใช้เพื่อไม่ให้สูญเสียที่ดินทำกิน ได้แก่ การทำนาเช่า การทำงานรับจ้างในสวน การทำงานรับจ้างในตัวเมืองทั้งแบบชั่วคราว และแบบถาวร และการวิจัยของ Damsri and Ruikaew (1997) ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ได้ให้ภาพของการทำนาของชาวนาไว้ หลักการสำคัญของการผลิตของเศรษฐกิจชาวนา มีพื้นฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัวชาวนาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ สามารถดำรงอยู่และสามารถประกันการบริโภคได้โดยการใช้แรงงานของตนเองเข้มข้นมากขึ้นในภาวะจำเป็น ครอบครัวชาวนาทั้งหลายจะต้องรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์เพื่อการแปรรูปและ ค้าขาย และกาวิจัยของ Natsupha (1997) ในประเด็นของชาวนา โดยพบว่าการได้มาของ ผลผลิตของครัวเรือนชาวนาขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ ระหว่างการถือครองที่ดิน ขนาดแรงงาน และ เครื่องมือการผลิต การเพิ่มจำนวนประชากรเป็นการกดดันที่ดินของชาวนาจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูก มีการใช้แรงงานอย่างเข้มข้นและใช้ทุนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และการวิจัยของ Sri Suan Taeng (2007) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวนากรณีศึกษาการเปลี่ยนผ่านของระบบเกษตรกรรมในที่ราบลุ่มเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการทำนาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วง 4 ทศวรรษ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบการทำนาข้าวแบบยังชีพไปสู่ระบบการทำนาข้าวเชิงพาณิชย์ และการวิจัยของ Thaothawin (2008) เรื่องการดำรงอยู่ของสังคมชาวนากรณีศึกษาปัญหาหนี้สินในหมู่บ้านชนเมือง

โดยวิเคราะห์การดำรงอยู่ของสังคมชาวนาในบริบทการพัฒนาทุนนิยมด้วยกรอบแนวคิดมาร์กซิสต์โดยมีข้อโต้แย้งต่อการมองสังคมชาวนาไทยแบบหยุดนิ่งเป็นภาพอุดมคติหรือการโอนเอียงไปในทางที่เห็นว่าสังคมชาวนามีศักยภาพในการปรับตัวต่อทุนนิยมสูง อีกทั้งยังนำเสนอว่าสังคมชาวนาไทยถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยมมานานแล้ว และการวิจัยของ Thaothawin (2008) ได้สรุปถึงการดำรงอยู่ของชาวนาไว้ว่าเกษตรกรทั่วไปตกอยู่ในภาวะไร้ความสามารถต่อรองผลประโยชน์ของตน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทุนไม่ได้เข้าไปจัดการแรงงานการผลิตโดยตรง แต่ ปลอมให้การผลิตเป็นไปในรูปแบบดั้งเดิมและอาศัยระบบตลาดเป็นเครื่องมือสกัดมูลค่าส่วนเกินโดยผ่านกลไกทางเศรษฐกิจได้แก่ กำไรจากการขายปัจจัยการผลิตดอกเบี้ยเงินกู้ค่าเช่าที่ดินและกำไรจากการกีดกันการซื้อผลผลิตอย่างไรก็ตามภาวะการฉ้อฉลจำนวนแรงงานต่อทุนในรูปแบบนี้ก็มิใช่เนื้อแท้เป็นความสัมพันธ์ในระบบทุนนิยมแล้วเพราะเกษตรกรก็ไม่ต่างอะไรกับแรงงานในไร่นาของตัวเอง และการวิจัยของ Lao-an (2010) ได้ศึกษาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสังคมชาวนาในภาคอีสานตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2550 โดยพิจารณาการปรับตัวของชาวนาและความเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาที่เชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวจนกระทั่งความ เปลี่ยนแปลงผู้นำมาซึ่งการรวบรวมนของสังคมชาวนากรณีศึกษาคือหมู่บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหมู่บ้านในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จากการศึกษาพบว่าการก่อรูปของสังคมชาวนาในหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นในช่วงก่อนทศวรรษ 2500 เป็นการรวมตัวกันสร้างสังคมชาวนามิติทางการผลิต สังคม พิธีกรรม และความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของการอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนชาวนาในช่วงสมัยที่รัฐยังไม่ได้ขยายบทบาทในการควบคุมและการบริการเข้าไปสู่ชุมชนอย่างเข้มข้น และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Akram-Lodhi and Kay (2009) เรื่องชาวนาและการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวถึงความเปราะบางของชาวนากับปัญหาเกษตรกรเกิดจากความต้องการพื้นฐานในการเป็นเจ้าของที่นาหรือมีที่ดินเช่าทำนาและการใช้แรงงานของตนเองและสมาชิกในครอบครัวทำนาเป็นหลัก ผลผลิตข้าวที่ได้จากการทำนาก็นำมาเลี้ยงชีพและนำผลผลิตส่วนเกินไปจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ หรือเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต ซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่นอกเหนือการควบคุม เช่น จำหน่ายนาให้กับเจ้าของที่ดินการติดต่อกับพ่อค้าเพื่อขายผลผลิตส่วนเกินพวกเขาจะต้องทำงานตลอดเวลาเพราะไม่มีข้าวส่วนเกินเพื่อยังชีพ ชาวนาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตเพื่อความอยู่รอด

โดยสรุป งานวิจัยเรื่องนี้สามารถเติมเต็มทางวิชาการในส่วนการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชนเมืองทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยเป็นการศึกษาเพื่อนำมาต่อยอดจากกรณีศึกษาจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรในกรุงเทพมหานครเพื่อต่อยอดและพัฒนางานวิจัยเรื่องนี้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่ม มีความสามารถในการอาชีพของตนเอง ผลผลิตมีคุณภาพมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด
2. ภาครัฐควรส่งเสริมกระบวนการทางการเมืองให้แก่เกษตรกรทั้งการซื้อ ขายผลิตภัณฑ์ทางเกษตร การต่อรองราคาตลาด ปุ๋ยและสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรที่มีคุณภาพ มีมาตรฐานความปลอดภัย ด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีงานวิจัย เทคโนโลยี นวัตกรรม เช่น Agri-Map และ Application เป็นต้น ทำให้ภาคการเกษตรเติบโตอย่างยั่งยืน

3. ภาครัฐควรเน้นการแก้ปัญหาชาวนาและเกษตรกรในระยะยาวไม่ใช่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ควรมีการแก้ไขให้ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างจริงจัง เพราะชาวนาและเกษตรกรต้องประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ราคาผลผลิตที่ได้ตกต่ำ ราคาปุ๋ยที่แพงขึ้น ภาระหนี้สิน รวมไปถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตเป็นประจำทุกปี

เอกสารอ้างอิง

- Akram-Lodhi, A. H., and Kay, C. (2009). *Peasants and Globalization: Political economy, rural transformation and the agrarian question*. London: Routledge.
- Damsri, W. and Ruikaew, P. (1997). *Rice culture and power around Songkhla Lake*. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)
- Dijk, J.V. (2006). *The network society*. London: SAGE.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. Edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. London: Lawrence and Wishart.
- Khlong Sam Wa District Office. (2022). *Khlong Sam Wa land use zone. Khlong Sam Wa Subdistrict, Khlong Sam Wa District*. Bangkok: Land Development Office District 1, Department of Land Development Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)
- Lao-an, T. (2010). Economic changes of "farmer society" Isan since B.E. 1957-2007: Case study of Ku Ka Sing village Roi Et Province. *Journal of Humanities and Social Sciences, Thaksin University*, 5(2), 1-30. (in Thai)
- Minburi District Office. (2022). *Minburi Land Use Area, Saen Saep Subdistrict, Minburi District*. Bangkok: Office Land Development Zone 1, Department of Land Development Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)
- Natsupha, C. (1997). *Thai culture and social change movements*. 4th ed. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Nong Chok District Office. (2022). *Nong Chok Land Use Area, Nong Chok Subdistrict, Nong Chok District*. Bangkok: Land Development Office Zone 1, Department of Land Development Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)
- Prasertkul, S. (2005). *Public politics in Thai democracy*. Bangkok: Amarin. (in Thai)
- Puangngam, K. (2010). *Components of community and locality*. Bangkok: Bophit Pim. (in Thai)
- Pintoptaeng, P. and Bunchai, K. (2003). *Tactics of the poor and policy struggle. Lessons and experiences of social movements. and politics of the public sector in the period after the economic crisis (1997-2002)*. [Online]. Retrieved 2 September 2016, from: <http://v1.midnightuniv.org/midfrontpage/newpage82.html> (in Thai)

- Sri Suan Taeng, S. (2007). *Farmers' wisdom and learning process: a case study of changing through the agricultural system in the Chao Phraya lowlands on the western side*. Thesis of the Degree of Doctor of Liberal Arts Program in Vocational Education. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)
- Sirichai, L. (1995). *Land loss and farmers' occupational response: a case study. Villages in the Central Region*. Thesis of the Degree of Doctor of Education Program in Development Studies. Bangkok: Srinakharinwirot University Prasarnmit. (in Thai)
- Thaothawin, P. (2008). The existence of a peasant society: a case study of debt problems in Chan Village City. *Journal of Liberal Arts Ubon Ratchathani University*, 4(5), 3-12. (in Thai)